No. १०३५ - घ

Title ब्रह्मोपनिषत्, भृगूपनिषत्

Author

Extent ४ Age

Subject उपनिषत् · सम्पूर्णम्

नं० १०३५-घ

ब्रह्मोपनिषत् क (उपनिषद) पत्रे २ (द्वावेव)

भृगूपनिषत् ख (उपनिषद) पत्रे २ (द्वावेव)

नं० १०३५-घ

पत्राणि २+२=४ (संपूर्णम्)

श्रीगणेशायनमः॥ हरिः ॐ॥ सहनाववतु॥ सहनौभुनक्तु॥ सहवीर्यंकरवावहै॥ तेज
स्विनावधीतमस्तुमाविद्विषावहै॥ ॐ शांतिः शांतिः शांतिः॥ ॐ ब्रह्मविदाप्नोतिप
रं॥ तदेषाभ्युक्ता॥ सत्यंज्ञानमनंतंब्रह्म॥ योवेदनिहितंगुहायां परमेव्योमन्॥ सोश्नु
तेसर्वान्कामान्सह॥ ब्रह्मणाविपश्चितेति॥ तस्माद्वाएतस्मादात्मनआकाशः संभू
तः॥ आकाशाद्वायुः॥ वायोरग्निः॥ अग्नेरापः॥ अद्भ्यः पृथिवी॥ पृथिव्या ओषधयः॥
ओषधीभ्योन्नं॥ अन्नात्पुरुषः॥ सवाएषपुरुषोन्नरसमयः॥ तस्येदमेवशिरः॥ अ
यंदक्षिणःपक्षः॥ अयमुत्तरःपक्षः॥ अयमात्मा॥ इदंपुच्छंप्रतिष्ठा॥ तदप्येषश्लोको
भवति॥१॥ अन्नाद्वैप्रजाः प्रजायंते॥ याःकाश्चपृथिवीꣳश्रिताः॥ अथोअन्नेनैव
जीवंति॥ अथैनदपियंत्यंततः॥ अन्नꣳहिभूतानांज्येष्ठं॥ तस्मात्सर्वौषधमु
च्यते॥ सर्वंवैतेन्नमाप्नुवंति॥ येन्नंब्रह्मोपासते॥ अन्नꣳहिभूतानांज्येष्ठं॥ तस्मात्
सर्वौषधमुच्यते॥ अन्नाद्भूतानिजायंते॥ जातान्यन्नेनवर्द्धंते॥ अद्यतेत्तिचभूता
नि॥ तस्मादन्नंतदुच्यतइति॥ तस्माद्वाएतस्मा दन्नरसमयात्॥ अन्यों
तरआत्माप्राणमयः॥ तेनैषपूर्णः॥ सवाएषपुरुषविधएव॥ तस्यपुरुषविध
तां॥ अन्वयंपुरुषविधः॥ तस्यप्राणएवशिरः॥ व्यानोदक्षिणःपक्षः॥ अपानउत्त
रःपक्षः॥ आकाशआत्मा॥ पृथिवीपुच्छंप्रतिष्ठा॥ तदप्येषश्लोकोभवति॥२॥ प्रा

ब्र० णंदेवाअनुप्राणंति मनुष्याःपशवश्चये प्राणोहिभूतानामायुः तस्मात्सर्वायु
षमुच्यते सर्वमेवतआयुर्यंति येप्राणंब्रह्मोपासते प्राणोहिभूतानामायुः॥
तस्मात्सर्वायुषमुच्यतइति तस्यैषएवशारिरआत्मा यःपूर्वस्यात्तस्माद्वाए
तस्मात्प्राणमयात् अन्योंतरआत्मामनोमयः तेनैषपूर्णः सवाएषपुरुष
विधएव तस्यपुरुषविधतां अन्वयंपुरुषविधः तस्ययजुरेवशिरः ऋ
ग्दक्षिणःपक्षः सामोत्तरःपक्षः आदेशआत्मा अथर्वांगिरसःपुच्छंप्रति
ष्ठा तदप्येषश्लोकोभवति ३ यतोवाचोनिवर्त्तंते अप्राप्यमनसासह आ
नंदंब्रह्मणोविद्वान् नबिभेतिकदाचनेति तस्यैषएवशारीरआत्मा यःपू
र्वस्य तस्माद्वाएतस्मान्मनोमयात् अन्योंतरआत्माविज्ञानमयः तेनैषपू
र्णः सवाएषपुरुषविधएव तस्यपुरुषविधतां अन्वयंपुरुषविधः तस्य
श्रद्धैवशिरः ऋतंदक्षिणःपक्षः सत्यमुत्तरःपक्षः योगआत्मा महःपुच्छं
प्रतिष्ठा तदप्येषश्लोकोभवति ४ विज्ञानंयज्ञंतनुते कर्माणितनुतेपिच
विज्ञानंदेवाःसर्वे ब्रह्मज्येष्ठमुपासते विज्ञानंब्रह्मचेद्वेद तस्माच्चेन्नप्रमाद्य
ति शरीरेपाप्मनोहित्वा सर्वान्कामान्समश्नुतइति तस्यैषएवशारीरआत्मा ७
यःपूर्वस्य तस्माद्वाएतस्माद्विज्ञानमयात् अन्योन्तरआत्मानंदमयः तेनैष

पूर्णः सवाएषपुरुषविधएव तस्यपुरुषविधतां अन्वयंपुरुषविधः तस्यप्रि
यमेवशिरः मोदोदक्षिणःपक्षः प्रमोदउत्तरःपक्षः आनंदआत्मा ब्रह्मपुच्छंप्र
तिष्ठा तदप्येषश्लोकोभवति ५ असन्नेवसभवति असद्ब्रह्मेतिवेदचेत् अ
स्तिब्रह्मेतिचेद्वेद संतमेनंततोविदुरिति तस्यैषएवशारीरआत्मा यःपूर्वस्य
अथातोनुप्रश्नाः उताविद्वानमुंलोकंप्रेत्य कश्चनगच्छती३ आहोविद्वानमुंलोकं
प्रेत्य कश्चित्समश्नुता३उ सोकामयत बहुस्यांप्रजायेयेति सतपोतप्यत सत
पस्तप्त्वा इदंसर्वमसृजत यदिदंकिंच तत्सृष्ट्वा तदेवानुप्राविशत् तदनु
प्रविश्य सच्चत्यच्चाभवत् निरुक्तंचानिरुक्तंच निलयनंचानिलयनंच विज्ञा
नंचाविज्ञानंच सत्यंचानृतंचसत्यमभवत् यदिदंकिंच तत्सत्यमित्याचक्षते
तदप्येषश्लोकोभवति ६ असद्वाइदमग्रआसीत् ततोवैसदजायत तदात्मा
नंस्वयमकुरुत तस्मात्तत्सुकृतमुच्यतइति यद्वैतत्सुकृतं रसोवैसः रसं
ह्येवायंलब्ध्वानंदीभवति कोह्येवान्यात्कःप्राण्यात् यदेषआकाशआनंदो
नस्यात् एषह्येवानंदयाति यदाह्येवैषएतस्मिन्नदृश्येनात्म्येनिरुक्तेनिलय
नेभयंप्रतिष्ठांविंदते अथसोभयंगतोभवति यदाह्येवैषएतस्मिन्नुदरमंत
रंकुरुते अथतस्यभयंभवति तत्त्वेवभयंविदुषोमन्वानस्य तदप्येषश्लो

ब्र० कोभवति ७ भीषास्माद्वातःपवते भीषोदेतिसूर्यः भीषास्मादग्निश्चेंद्रश्च म
त्युर्धावतिपंचमइति सैषानंदस्यमीमांसाभवति युवास्यात्साधुयुवाध्यायकः
आशिष्ठोदृढिष्ठोबलिष्ठः तस्येयंपृथिवीसर्वावित्तस्यपूर्णास्यात् सएकोमानु
षआनंदः तेयेशतंमानुषाआनंदाः सएकोमनुष्यगंधर्वाणामानंदः श्रोत्रिय
स्यचाकामहतस्य तेयेशतंमनुष्यगंधर्वाणामानंदाः सएकोदेवगंधर्वाणामा
नंदः श्रोत्रि०तस्य तेयेशतंदेवगंधर्वाणामानंदाः सएकःपितृणांचिरलोक
लोकानामानंदः श्रोत्रि० तेयेशतंपितृणांचिरलोकलोकानामानंदाः सएक
आजानजानांदेवानामानंदः श्रोत्रि० तेयेशतमाजानजानांदेवानामानंदाः
सएकःकर्मदेवानांदेवानामानंदः येकर्मणादेवानपियंति श्रोत्रि० तेयेशतं
कर्मदेवानांदेवानामानंदाः सएकोदेवानामानंदः श्रोत्रि० तेयेशतंदेवानामानं
दाः सएकइंद्रस्यानंदः श्रोत्रि० तेयेशतमिंद्रस्यानंदाः सएकोबृहस्पतेरा
नंदः श्रोत्रि० तेयेशतंबृहस्पतेरानंदाः सएकःप्रजापतेरानंदः श्रोत्रि० ते
येशतंप्रजापतेरानंदाः सएकोब्रह्मणआनंदः श्रोत्रि० सयश्चायंपुरुषे य
श्चासावादित्ये सएकः सयएवंवित् अस्माल्लोकात्प्रेत्य एतमन्नमयमात्मा २
नमुपसंक्रामति एतंविज्ञानमयमात्मानमुपसंक्रामति एतमानंदमयमात्मा
एतंप्राणमयमात्मानमुप० एतंमनोमयमात्मानमुप० १

नमुपसंक्रामति तदप्येषश्लोकोभवति ८ यतोवाचोनिवर्त्तंते अप्राप्यमनं
सासह आनंदंब्रह्मणोविद्वान् नबिभेतिकुतश्चनेति एतंऽहवावनतपति कि
महंऽसाधुनाकरवं किमहंपापमकरवमिति सयएवंविद्वानेतेआत्मानंऽस्पृ
णुते उभेह्येवैषएतेआत्मानंऽस्पृणुते यएवंवेद इत्युपनिषत् सहनाववं
तु सहनौभुनक्तु सहवीर्यंकरवावहै तेजस्विनावधीतमस्तुमाविद्विषावहै ॥
ॐ शांतिः शांतिः शांतिः ॥ इतिब्रह्मोपनिषदसमाप्तः शुभंभवतु ७ ॥
श्रीगणेशायनमः हरिःॐ सहनाववतु सहनौभुनक्तु सहवीर्यंकरवावहै ते
जस्विनावधीतमस्तुमाविद्विषावहै ॐ शांतिः शांतिः शांतिः ॐभृगुर्वैवारुणिः
वरुणंपितरमुपससार अधीहिभगवोब्रह्मेति तस्माएतत्प्रोवाच अन्नंप्राणं
चक्षुःश्रोत्रंमनोवाचमिति तंऽहोवाच यतोवाइमानिभूतानिजायंते येनजा
तानिजीवंति यत्प्रयंत्यभिसंविशंति तद्विजिज्ञासस्व तद्ब्रह्मेति सतपोतप्यत
सतपस्तप्त्वा १ अन्नंब्रह्मेतिव्यजानात् अन्नाद्ध्येवखल्विमानिभूतानिजा
यंते अन्नेनजातानिजीवंति अन्नंप्रयंत्यभिसंविशंतीति तद्विज्ञाय पुनरेव
वरुणंपितरमुपससार अधीहिभगवोब्रह्मेति तंऽहोवाच तपसाब्रह्मवि
जिज्ञासस्व तपोब्रह्मेति सतपोतप्यत सतपस्तप्त्वा २ प्राणोब्रह्मेतिव्यजा

भृ० नात् प्राणाद्ध्येवखल्विमानिभूतानिजायंते प्राणेनजातानिजीवंति प्रा
3 णंप्रयंत्यभिसंविशंतीति तद्विज्ञाय पुनरेववरुणंपितरमुपससार अधीहि
भगवोब्रह्मेति तंहोवाच तपसाब्रह्मविजिज्ञासस्व तपोब्रह्मेति सतपोत
प्यत सतपस्तप्त्वा ३ मनोब्रह्मेतिव्यजानात् मनसोह्येवखल्विमानिभूता
निजायंते मनसाजातानिजीवंति मनःप्रयंत्यभिसंविशंतीति तद्विज्ञाय ॥
पुनरेववरुणंपितरमुपससार अधीहिभगवोब्रह्मेति तंहोवाच तपसा
ब्रह्मविजिज्ञासस्व तपोब्रह्मेति सतपोतप्यत सतपस्तप्त्वा ४ विज्ञानंब्रह्मे
तिव्यजानात् विज्ञानाद्ध्येवखल्विमानिभूतानिजायंते विज्ञानेनजातानि
जीवंति विज्ञानंप्रयंत्यभिसंविशंतीति तद्विज्ञाय पुनरेववरुणंपितरमुप
ससार अधीहिभगवोब्रह्मेति तंहोवाच तपसाब्रह्मविजिज्ञासस्व तपो
ब्रह्मेति सतपोतप्यत सतपस्तप्त्वा ५ आनंदोब्रह्मेतिव्यजानात् आनंदा
द्ध्येवखल्विमानिभूतानिजायंते आनंदेनजातानिजीवंति आनंदंप्रयंत्य
भिसंविशंतीति सैषाभार्गवीवारुणीविद्या परमेव्योमन्प्रतिष्ठिता यएवं
वेदप्रतितिष्ठति अन्नवानन्नादोभवति महान्भवतिप्रजयापशुभिर्ब्रह्मव ३
र्चसेन महान्कीर्त्या ६ अन्नंननिंद्यात् तद्व्रतं प्राणोवाअन्नं शरीरमन्नादं

प्राणेशरीरंप्रतिष्ठितं शरीरेप्राणःप्रतिष्ठितः तदेतदन्नमन्नेप्रतिष्ठितं सयएतद
न्नमन्नेप्रतिष्ठितंवेदप्रतितिष्ठति अन्नवानन्नादोभवति महान्भवति प्रजयापः
शुभिर्ब्रह्मवर्चसेन महान्कीर्त्या ७ अन्नंनपरिचक्षीत तद्व्रतं आपोवाअन्नं ज्योति
रन्नादं अप्सुज्योतिःप्रतिष्ठितं ज्योतिष्यापःप्रतिष्ठिताः तदेतदन्नमन्नेप्रतिष्ठि
तं सयएतदन्नमन्नेप्रतिष्ठितंवेदप्रतितिष्ठति अन्नवानन्नादोभवति महान्भ
वतिप्रजयापशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन महान्कीर्त्या ८ अन्नंबहुकुर्वीत तद्व्रतं पृथि
वीवाअन्नं आकाशोन्नादः पृथिव्यामाकाशःप्रतिष्ठितः आकाशेपृथिवीप्र
तिष्ठिता तदेतदन्नमन्नेप्रतिष्ठितं सयएतदन्नमन्नेप्रतिष्ठितंवेदप्रतितिष्ठति।
अन्नवानन्नादोभवति महान्भवतिप्रजयापशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन महान्कीर्त्या ९
नकंचनवसतौप्रत्याचक्षीत तद्व्रतं तस्माद्यया कयाचविधयाबह्वन्नंप्राप्नुयात्
अराध्यस्माअन्नमित्याचक्षते एतद्वैमुखतोन्नꣳराद्धं मुखतोस्माअन्नꣳराध्य
ते एतद्वैमध्यतोन्नꣳराद्धं मध्यतोस्माअन्नꣳराध्यते एतद्वाअंततोन्नꣳराद्धं अं
ततोस्माअन्नꣳराध्यते १० यएवंवेद क्षेमइतिवाचि योगक्षेमइतिप्राणापानयोः
कर्मेतिहस्तयोः गतिरितिपादयोः विमुक्तिरितिपायौ इतिमानुषीःसमाज्ञाः अ
थदैवीः तृप्तिरितिवृष्टौ बलमितिविद्युति ११ यशइतिपशुषु ज्योतिरितिनक्ष

भृ० त्रैष प्रजा तिरमृतमानंद इत्युपस्थे सर्वमित्याकाशे तत्प्रतिष्ठेत्युपासीत प्रतिष्ठा
वान्भवति तन्मह इत्युपासीत महान्भवति तन्मन इत्युपासीत मानवान्भवति १२
तन्नम इत्युपासीत नम्यंतेस्मैकामाः तद्ब्रह्मेत्युपासीत ब्रह्मवान्भवति तद्ब्रह्मणः
रि परिमर इत्युपासीत पर्येणंम्रियंतेद्विषंतःसपत्नाः परियेप्रियाभ्रातृव्याः सय
श्चायंपुरुषे यश्चासावादित्ये स एकः १३ सयएवंवित् अस्माल्लोकात्प्रेत्य एत
मन्नमयमात्मानमुपसंक्रम्य एतंप्राणमयमात्मानमुपसंक्रम्य एतंमनोमय।
मात्मानमुपसंक्रम्य एतंविज्ञानमयमात्मानमुपसंक्रम्य एतमानंदमयमात्मान
मुपसंक्रम्य इमाल्लोकान्कामान्नीकामरूप्यनुसंचरन् एतत्सामगायन्नास्ते हा३
वुहा३वुहा३वु॥१४ अहमन्नमहमन्नमहमन्नं अहमन्नादो१हमन्नादो१ह
मन्नादः अहꣳश्लोककृदहꣳश्लोककृदहꣳश्लोककृत् अहमस्मिप्रथमजाऋ
ता३स्य पूर्वंदेवेभ्योअमृतस्यना३भा३यि यो मा ददाति स इदेवमा३वाः अहमन्न पि॥
मन्नमदंतमा३द्मि अहंविश्वंभुवनमभ्यभवां सुवर्नज्योतीः यएवंवेद इत्यु
पनिषत् १५ सहनाववतु सहनौभुनक्तु सहवीर्यंकरवावहै तेजस्विनावधीत
मस्तुमाविद्विषावहै ॐ शांतिः शांतिः शांतिः इतिभृगुउपनिषदसंपूर्णं॥श्री॥